

KIRÁLYOK KIRÁLYI KÖNTÖSBEN

Krúdy Gyula Három király című regénye van előttem díszes, vagyis olyan külsőben, amilyen már ilyen magasrangú embereknek, királyoknak dukál, amilyen azonban a mi magyar könyvkiadásunkban nem éppen gyakori jelenség. De — mint ismeretes — ilyen külsőben jelent meg a Noszty fiú is — egészen Noszty Ferisen elegáns kiállításban és még elegánsabb áron, mert bizony az elegáns külsőt nálunk is meg kell fizetni. Engem azonban — nem tehetek róla — ez az elegáns külső egy kicsit Noszty Feri szegénységére is emlékeztet, amit — mint jól tudjuk — elegáns külseje sem tudott lepézni. Tehát előttem van a Három király, de a Katlan is (Szirmay), a Menj csak fiam is (Lévay) és a Belgrádi éjjeli (Debreczeni). S mint ha ez a másik három könyv azt a szegénységét leplezné le, amelyet az előbbi kettő takargat. Mert a Katlan, a Menj csak, fiam és a Belgrádi éjjeli kiállítása olyan szerény, hogy már-már szerényes. Tegyük félre egyelőre — noha nem mellőzhető körülmény! — hogy a három szegényes kiállítású könyv éppen hazai szerzők műve, az említett parádés külsejük pedig magyar klasszikusok, s az utóbbiaknak már mégvan a híruk-nevük, az előbbieknek pedig még meg kell szerelniük ezt amireh a kiállít-

sohasem lehet a nagy olvasó tömegévé mert Az ÁTLAG EMBERNEK NINCS fantáziája és nincsenek emocionális emlékei. Hatása — mármint Krúdy művészetének hatása (J. G.) — az élte szűk körére van korlátozva, arisztokratikus művészet ez. Szerb Antal osztályozása szerint nyilván nem tartozom az "élte szűk köré"-hez, a szellemi arisztokráciához, s meg kell mondanom, hogy a regény helyenként határozatlan untatott és nehezemre esett olvasni. Én azonban ezt inkább a szerkezeti lazaságnak, kompozícióbéli hibának, lassú döcögős mesészővésnek stb. tudnám be mintsem az olvasó fantáziaszegénységének. De egyéb bántó fogyatékoságai is vannak a regénynek, amelyek kétségteljesen teszik nálunk való megjelenésének indokoltságát.

Sőtér István például megállapítja, hogy Krúdy megteremt magának egy "rég Magyarországot" olyannak, aminő az a valóságban sohasem volt... és — éppen ezzel a regényével kapcsolatban mondja, hogy "történelem-szemlélete" igen hiányos". S ezzel a kérdéssel foglalkozunk itt kissé részletesebben.

Krúdy ugyanis arra vállalkozott ebben a regénytrilógiájában, hogy a magyar nemzet történetének egyik döntő korszakát varázsolja elénk: az

talán meg is teszi ezt Krúdy. A két gyermek (Lajos és Mária) szegénysége és tehetetlen sége, Bornemissza és főleg Zápolya hatalmaskodása, Tomori tehetetlen, fogsikorgató dühe, a Nándorfehérvár esete körül megbocsáthatatlan közöny és nemtörődőség aránylag jól megindokolja a mohácsi tragédiát. De már itt nagyon hiányzik az előzmények alaposabb elemzése, illetve ábrázolása. A regény csak egészen mellékesen említi meg néhány helyen Dózsa felkölését, de egyáltalán nem mutatja meg annak jelentőségét — mint előzménynek — a mohácsi csatavesztésben. Eötvös József, a báró — majd száz esztendővel Krúdy előtt! — azt mondja a Magyarország 1514-ben című regényében, hogy a parasztfelkelés után a nemesség megtorlása és Werbőci törvényei éppen akkor osztották a nemzetet a jogtalanok és kiváltságok két egymással szembenálló osztályára, amikor a nemzeti egységre a legnagyobb szükség lett volna a fenyegető török veszedelem miatt. Ezt a körülményt Krúdy teljességgel szem elől téveszti! De hasonlóképpen jár el a reformációval is. A történelem tanúsága szerint ugyanis Habsburg Mária királyné környezetében kell keresnünk a reformáció első csíráját is. Mária pedig az egész regénynek (a trilógia mindhárom részének) főhőse, mégsem esik sok szó a reformációról, illetve Mária szerepéről: annak kezdeti szakaszában. A történészek szerint pedig Mária és környezete hozta magával az északi humanizmust s az erasmista tanokat, amelyek legfőbb előkészítői a reformációnak Magyarországon erről mindössze Crúdy "püspök" epizódikus szerepe sejtet valamit. Mária azonban nem Luther hívét látja a "püspök"ben, hanem inkább az áldozatokra kész egyéniséget, akit felhasznál — fel is áldoz egyéni és családi érdekeinek. Crúdy szintén nem valami fanatikus reformátor, amilyeneknek az elsőket képzelnénk, hanem egy romantikus, szerelmes és gálán lovag.

A királyok, uralkodók figuráját nagyszerűen alkotja meg, nagyszerűen az írói ábrázolás mesterségbeli szabályainak szempontjából, de ha az író viszonyát és álláspontját vizsgáljuk a királyokkal szemben, akkor nem adhatunk neki mindenképpen igazat. Lehetetlen Petőfira nem gondolnunk, amikor az ideálizált királyi figurákról olvasunk. Ezt írta többek között Arany: "Csak királyt ne végy hősödnek, még Mátyást se. Ez is király volt, s egyik kutya másik eb. Ha már a szabadság eszméit nem olthatjuk szabadon a néphe, legalább a szabadság képeit ne tartsuk szembe elé, mégpedig a szolgátságnak a költészet színeivel kellemessé, vonzóvá festett képeit". Krúdy pedig nagy-

részt így teszi. Mária alakja ugyanis — és kisebb részben Lajosé is — olyan rokonszenves, olyan szeretetre méltó és eszményi, hogy a nyíbor olvasó kénytelen sajnálni a vaslogikája miatt, amellyel a vad magyarok országát öccsnek a "egkeresztényibb" legistenfelőbb királynak a kezére játssza, magát pedig kismamizi. Szinte sajnálnunk kell — s ezt néhány alkalommal kimoondatja szereplőivel —, hogy Mária nő léte nem teheti fejére a magyar koronát. Különbözik is úgy tünik, hogy Lajos király halála is elsősorban azért jelent csapást az országra nézve, mert így Mária nem lehet Magyarország királynéja, pedig arra termett, hisz Károly unokája és már-már rendbe is szedte az állam kincstárt Mohács előtt.

Zápolyáról már sokkal kevesebb szeretettel, ir talán mert nem olyan előkelő származású és így nem lehet joga a koronához. De más szempontból sem eléggé reális Zápolya alakja. A hatalmaskodó, önkényeskedő és rabló Zápolya, Dózsa parasztnak kegyellen és kíméletlen büntető csora minden jelentős tetteit a háttérben viszi véghez, előtűnik pedig csak eszedik, vékony noics hangján könyörög Mária széréért. Talán Ferdinánd alakja a legreálisabb, noha az ő ábrázolásában is megnyilvánul Krúdy feltétlen királytisztelete, royalista magatartása. Krúdy történet-szemlélete tehát egészében azt a fel fogást tükrözi, mely szerint a történelem és egy-egy ország sorsa szinte a királyok és néhány főur magánügye csupán, hisz a Három királyban nép a szó teljes értelmében nincs és az ország gazdasági helyzetének s annak, hogy a nemesség már-már teljesen lehetetlenné tette a normális termelő munkát, hogy a jobbágyság sok esetben megváltásnak tekintette a török uralmat — egyszerűval mindennek, mondjuk, a mohácsi csatavesztésben semmi szerepe nem volt!

Nem fér hozzá kétség, hogy Krúdy írói munkásságában jelentős helyet foglal el a Három király, s egyetérthetünk Sőtér Istvánnal, hogy ez a regény "Krúdy fejlődésének beszédes példája", mert ez a regénytrilógia jelzi visszakanyarodását "a valóságnak ahhoz a művészetéhez, melytől első ifjúságában elkanyarodott". S nyilván joggal veti szemére a magyar irodalomtörténetnek, hogy "mindaddig mostoha elbánásban részesítette" ezt a regényt, sőt Szerb Antalnak is igaza lehet, amikor így kezdi Krúdy méltatását ismert irodalomtörténetében: "Krúdy Gyula nagy adóssága a magyar irodalomtörténetnek. "Abban azonban már erősen kételkedünk, hogy ennek az adósságnak a törlesztése éppen a Testvérségek Egység kiadványait feladta lenne. JUHÁSZ Géza

tásnak is hozzá kellene járulnia a maga lehetőségeivel. Vegyük csak úgy, hogy két különböző sorozat ez különböző kiállításban, s akkor sem érthetünk egyet a kiadvál. De valószínűbb, hogy a hazaiaknál a juttatás (regressz) összege volt az irányadó, a klasszikusokat pedig bestsellereknek tartják s úgy hiszik, hogy ezek megérdemlik, mert majd meg is hozzák a befektetést. Ez az amiről szólni kívánok. Ha igazat adunk is a kiadónak a Noszty fiú esetében, aligha tehetjük ezt a Három király dolgában. Egy kicsit furcsa "bestseller" ez a nehezen olvasható, helyenként igen lassú menetű, vontatott cselekményű regény. Hajlandó vagyok magamat átlagolvasónak mondani és magamra venni azt, amit Szerb Antal éppen Krúdy regényével kapcsolatban mond az átlagolvasóról. Azt mondja ugyanis, hogy Krúdy — megbontva az idő egységét és elvesztve a cselekmény szálát — működésbe hozza az olvasó fantáziáját "Éppen ezért — folytatja ez a művészet

ország szóthullását, az ötszáz éves önálló magyar államiség megszűnésének és az első Habsburg (Ferdinánd) trónra lépésének idejét. Olyan korszak ez, amelynek eseményei valóban hosszú időre meghatározták Magyarország fejlődését, illetve lemaradását a fejlődésben, s nem véletlen, hogy br. Eötvös óta több író is kísérletet tett arra, hogy itt mutassa meg a további történelem történelmi gyökereit. Hisz ez a korszak a Mátyás-féle birodalom felbomlásának Dózsa felkelésének, Werbőczy Hármaskönyvének, Mohácsnak, az ország három részre szakadásának, a reformációnak a kora. A trilógia egyes részeinek címei valóban sokat is ígérnek: I. Mohács vagy két árva gyermek vergődése. (II. Lajos király és Mária királyné)

II. Festett király (Zápolya János) III. Az első Habsburg (Ferdinánd). E három uralkodó köré valóban lehetne is tömöríteni e korszak legfőbb eseményeit és meg lehetne rajzolni a korszak általános képét. Nagy általánosságban